

Arikamedu, římské obchodní emporium v jihovýchodní Indii

Arikamedu, též nazývané Poduke byla římská obchodní stanice ve státě Tamil Nadu v jihovýchodní Indii. Lokalita se nachází v místě ústí řeky Ariyankuppam do Bengálského zálivu, jižně od současného města Pondicherry. Město bylo založeno již před příchodem Římanů, ve 2. století před Kristem, kdy bylo hlavním městem tamilské říše Mauryan. Město je známo také jako místo výroby ametystových, karneolových a křišťálových korálků. Lokalita byla využívána ještě v pozdním období dynastie Chola, v 10. a 11. století. Na konci 18. století zde byl jezuita vystaven a krátce provozován misijní seminář, jehož pozůstatky jsou v lokalitě stále dobře viditelné. Archeologické výzkumy zde prováděl sir Mortimer Wheeler v roce 1945. Naposledy pak byla lokalita zkoumána indicko-americkou expedicí v 80. letech 20. století. V tomto příspěvku hodnotím současný stav lokality, rovněž jako souvislosti archeologických zjištění z dřívějších výzkumů.

■ Jan TUREK

Katedra archeologie FF,
Univerzita Hradec Králové

Když jsem se před lety jako chlapec, z přednášek Vladimíra Sakaře v Národním muzeu v Praze, dozvěděl o existenci římské obchodní stanice v jižní Indii, byl jsem v úžasu. Již tehdy jsem pojal myšlenku,

že lokalitu jednou navštívím. Podařilo se mi to až v lednu roku 2012. V následujícím příspěvku shrnu dosavadní výsledky archeologického poznání lokality, její současný stav, ochranu a představím malou kolekci artefaktů z povrchové prospekce.

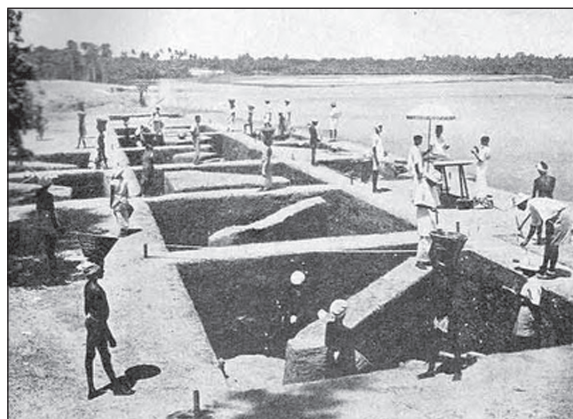
Římané v Arikamedu

První doklady římského obchodování v Arikamedu pochází již z počátku 1. století před Kristem a lze je pozorovat až do 2. století po Kristu. Vrchol tohoto obchodního emporia lze stanovit do rozmezí přibližně sta let, tedy od poloviny 1. století před do poloviny 1. století po Kristu. Osídlení lokality lze doložit již dříve pro tzv. megalitické období doby železné (2. století před Kristem). V regionu se nachází pozůstatky velkých megalitických kruhů a dolmenů z mladší doby železné (550–100 před Kristem, viz Sudyka 2011).

Dnešní název Arikamedu vychází z Tamilského „*Arikan-medu*“, což znamená hroutící se (erodující) vrch, jako pomístní je též používán název Poduke. Přístav Arikamedu je situován poměrně severně na Koromandelském pobřeží od starověké římské obchodní cesty, která vedla kolem Srí Lanky dále do jihovýchodní Asie a do Číny a nemá žádný soudobý protějšek ve vnitrozemí Tamilnadu. V historických pramenech je však zmiňována splavnost dolního toku řeky Ariyankuppam, která je ve svém ústí snadno přístupná z Bengálského zálivu (Ray 1990; 2003) a vytváří útočiště a kotviště ochráněné před pobřežními monzunovými boulemi (**obr. 1**). Jakýmsi pokračováním římské kolonizace se roku 1674 stalo založení francouzského města Pondicherry (dnes Puducherry) François Martinem (1634–1706), který se stal také prvním guvernérem kolonie. Arikamedu se nachází jen asi 5 km jižně od Pondicherry (**obr. 2**).

■ Obr. 1. Ústí řeky Ariyankuppam do Bengálského zálivu, na pravém břehu se nachází římská stanice Arikamedu (foto: Jan Turek).

■ Obr. 3. Wheelerův výzkum Arikamedu v roce 1945 (podle Srivathsan 2011).

■ Obr. 2. Poloha Arikamedu (zdroj: Google Maps).

Historie výzkumu

Prvním, kdo v Arikamedu kopal a odkryl základy starověkých staveb byl v letech 1768–71 francouzský astronom Guillaume Le Gentil, který lokalitu navštívil v rámci mapování toku řeky Ariyankuppam. V 19. a na počátku 20. století proběhla v Arikamedu řada drobných výkopů. K rozhodujícímu archeologickému odkryvu zde došlo až v létě roku 1945, kdy lokalitu prozkoumal tehdejší ředitel Archeological survey of India Sir Mortimer Wheeler (**obr. 4**, Wheeler – Gosh – Krishna 1946; Wheeler 1955;

■ Obr. 6. Ametysty z Arikamedu, surovina na výrobu korálků (foto: Ashvin Rajagopalan).

■ Obr. 7. Odřezek ametystu po výrobě korálku z Arikamedu (foto: Petr Berounský).

1959; 1976). Odkryta byla zatím nejrozsáhlejší část Arikamedu, především v prostoru přístavu a severního sektoru (obr. 3). Wheeler byl také prvním, kdo vytvořil a publikoval celkový plán lokality (Wheeler 1955). V letech 1947–50 odkryl poměrně velkou část lokality francouzský archeolog (Casal & Casal 1956), jeho práce však zůstala značně nepovšimnuta Wheelerem i indickými archeology. Vimala Bagley a její indo americká expedice zkoumala Arikamedu v letech 1983, 1986, 1988 a 1989–92. Jedním z hlavních úspěchů tohoto projektu bylo provázání Arikamedu s nálezky v okolí a zjištění, že Arikamedu fungovalo již před příchodem Římanů (Begley 1983; 1991; 1993; 1996).

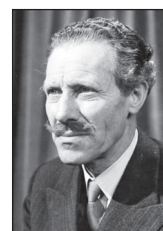
Obchodní přístav a výroba korálků

Na základě Wheelerových výzkumů ze 40. let minulého století lze obecně rozdělit plochu lokality na

severní sektor, který byl přístavem a na industriálně obytnou zónu jižní. Jižní obytná zóna zahrnovala také malá cihlová ohrazení interpretovaná jako vodní nádrže pravděpodobně ve dvorech staveb. Již Wheeler předpokládal, že jde o nádrže na barvení textilu, který byl jedním z nejvýznamnějších obchodních artiklů z Arikamedu. V úseku více než 75 metrů byla zachycena cihlová zeď, kterou Wheeler považoval za součást fortifikace. Kontinuita tzv. megalitické keramiky naznačuje sídlení kontinuitu nejméně do poloviny 1. století po Kristu.

Terra sigillata z Arikamedu může být datována do období kolem roku 30 po Kristu. V jižní Indii je terra sigillata známa jen z Arikamedu a je zřejmě spolu s amforami jedním z dokladů přímého pobytu římských kolonistů. Některé zlomky sigillaty na sobě mají vyryté nápisy v místním megalitickém písmu. Římské kolonisté zřejmě působili

v severní zóně, kde Wheeler odkryl pozůstatky velkého 50 metrů dlouhého cihlového skladiště datovaného do období kolem roku 25 po Kristu. Z konstrukce přístavu byly Wheelerovými výzkumy objeveny tesané trámy a provazy, ale také stopy tzv. Pazzolana, vodě odolného římského cementu.

■ Obr. 4. Sir Mortimer Wheeler (podle Srivathsan 2011).

Jižní – obytná zóna oddělená od tržní severní. Šedo hnědá keramika nalézaná v severním sektoru je odlišná od tzv. megalitické keramiky (obr. 5) jižního sektoru. Jde především o mísy se zataženým okrajem, velké zásobnice a hrnce na vaření se zuhelnatělými residui na vnějším povrchu. Tato keramika se již objevuje společně se středomořskými importy římských obchodníků. Amfory byly akumulovány především v severní, přístavní čtvrti a nesou signatury následujících římských dílenských škol: VIBII, CAMURI a ITTA. Jsou dokladem přítomnosti římských potravin importovaných do Arikamedu, jako je víno, Garum omáčka (rybí kořeněná směs) a olivový olej. V severní čtvrti se také kumulovala drobná výroba, která zanechala stopy v podobě pracovního odpadu ze zpracování mušlí a polodrahokamů. Arikamedu je známo také jako místo výroby ametystových (obr. 6 a 7), karneolových a křišťálových korálků (Bellina 2003). Tato výroba zde dominovala až do období kolem roku 300 po Kristu, kdy byla přestěhována do zcela nové lokality v Papanaidupet (Francis 1988). Místní výroba keramiky nebo dlaždic však zatím nebyla doložena.

■ Obr. 5. Nádobka tzv. megalitické keramiky z Tamil Nadu (foto: Jan Turek, courtesy of Government Museum, Chennai).

■ Obr. 8. Muzeum v Pondicherry, expozice s nálezky z Arikamedu (foto: Jan Turek, courtesy of the Pondicherry Museum).

■ Obr. 9. Pozůstatky jezuitského semináře v Arikamedu (foto: Jan Turek).

■ Obr. 10. Tamilská a římská keramika z povrchové prospekce v Arikamedu. (foto: Petr Berounský).

■ Obr. 11. Detail kolkované výzdoby tamilské keramiky z Arikamedu. (foto: Petr Berounský).

Epilog osídlení Arikamedu

Lokalita byla později osídlena také v období raného středověku, o čemž svědčí mince z pozdního období Chola z 10. století, seladonová a další glazovaná dálnovýchodní keramika. Poslední výraznou událostí v historii architektury Arikamedu bylo zbudování jezuitského semináře, který zde v letech 1771–73 založil monsignor Pigneau de Behaine, biskup z Adranu a osadil ho siamskými misionáři z dnešního Thajska. Seminář se nachází ve východní části areálu a po té co byl v roce 1783 opuštěn a postupně se proměnil v ruiny, které jsou zde dodnes patrné v podobě dvou cihlových sloupů portálu a stěny interiéru se šesti oblouky (obr. 9). Zdá se, že při stavbě jezuitského semináře a dlažbě komunikace bylo vedle nových cihel použito také v místě získaných recyklovaných starověkých cihel.

Současný stav lokality

Lokalita je dnes téměř souvisle zarostlá palmovým hájem, jen v místech Wheelerových výzkumů na břehu řeky a v okolí ruin jezuitského semináře je částečně odlesněná plocha. V nezatravněných místech vystupuje na povrch velké množství erodované keramiky. Sondy z výzkumu V. Begley v 80. letech 20. století nejsou dnes na povrchu lokality patrné. Porost lokality byl poškozen cyklónem, který devastoval Koromandelské pobřeží jen asi dva týdny před mou návštěvou. Arikamedu je v současnosti zajištěn úplným oplocením s jednou vstupní brankou a je chráněno Chennaijskou pobočkou Archaeological Survey of India.

Zde zobrazená kolekce keramických zlomků z nesystematického povrchového sběru v místech Wheelerových sond představuje v menší míře římskou a převážně místní tamilskou keramiku včetně zlomku typické zásobnice s kolkovanou výzdobou hrdla (obr. 10–11). Fragment fialové zbarveného ametystu se stopami po řezání (obr. 7) je bezesporu odpadem z výroby korálků, jehož bylo Arikamedu významným centrem.

Arikamedu a dálkový obchod v době římské

Je pozoruhodné, že Arikamedu zůstává prozatím jediným známým římským obchodním emporiem v celé oblasti Bengálského zálivu, které akumuluje velké množství římského zboží neznámého z jiných vnitrozemských ani pobřežních oblastí Tamil Nadu. Je zjevné, že zde Římané jakkoliv neprosazovali svou vojenskou sílu a jejich působení bylo omezeno výhradně na omezený prostor přístavu a emporia, zatímco obchodování s vnitrozemím po řece Ariyankuppam a podél pobřeží bylo zcela pod kontrolou místních obyvatel a tamilské říše Mauryan. Obchodování mezi Římskou říší, prostřednictvím přístavů na březích Rudého moře a jihozápadní Indii, ale i dále s Indočínou (např. nálezy římských mincí v Thajsku, Bellina – Glover 2004, fig. 4:1) nelze chápat jen jako jednosměrný vztah. Je zcela zjevné, že nejen že se do Říma a provincií dováželo z Indie mnoho exotického zboží (polodrahokamy, skleněné korálky, mušlové šperky), ale také naopak Římané zásobovali Indii vínem, olivovým olejem a dalšími komoditami. Je také pravděpodobné, že římsí osadníci Arikamedu byli obchodníci, bez přítomnosti jakéhokoliv vojenského kontingentu. Pro přítomnost římské armády zatím nejsou v nálezech jakékoliv opory. S římským obyvatelstvem nebo s jeho vlivem na místní populaci může souviset nedávno objevený žárový pohřeb v keramické urně nalezený nedaleko Arikamedu. Každopádně Koromandelské pobřeží bylo výhodným místem pro zakládání obchodních stanic nejen ve starověku, ale i později v pozdním středověku a novověku, o čemž svědčí nejen existence francouzské kolonie Pondicherry, ale také dánské mince (Kannan 2003), pevnosti a obchodní centra.

Literatura

- Begley, V. 1983: Arikamedu reconsidered, *American Journal of Archaeology* 87, 461–481.
 Begley, V. 1991: Ceramic evidence for Pre-Periplus trade on the Indian coasts, in V. Begley & R. D. De Puma (eds): *Rome and India – the Ancient Sea Trade*, Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press, 157–196.
 Begley, V. 1993: Ancient Port of Arikamedu Poduke New Excavations & Research 1989–1992, Pondichery Museum.
 Begley, V. 1996: The Ancient Port of Arikamedu: new Excavations and Researches, 1989–92, Pondichery/Paris.

- Begley, V. & De Puma, R. D. 1991 (eds): *Rome and India – the Ancient Sea Trade*, Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
 Bellina, B. 2003: Beads, social change and interaction between India and Southeast Asia, *Antiquity*, an international journal of expert archaeology, vol. 77 (297), June 2003, 292–305.
 Bellina, B. – Glover, I. 2004: *The Archaeology of Early Contact with India and the Mediterranean World, from the Fourth Century BC to the Fourth Century AD*, Routledge, London.
 Casal, J. – M. & Casal, G. 1956: *Site urbaine et sites funeraires des environs de Pondichery*, Paris, Presses Universitaires de France.
 Francis, P. Jr. 1988: *The Glass Trade Beads of Europe: Their Manufacture, Their History, and Their Identification*, World of beads monograph series, Lapis Route Books, London.
 Kannan, R. 2003: *Manual on the Numismatic Gallery in the Government Museum, Chennai*, New Series – General Section, Vol. XVII, No. 3, The Commissioner of Museums, Government Museum, Chennai.
 Ray, H. P. 1990: Seafaring in the Bay of Bengal in the Early Centuries AD *Studies in History* February 1990 6: 1–14.
 Ray, H. P. 2003: *The Archaeology of Seafaring in Ancient South Asia*. Cambridge World Archaeology Series. Cambridge: Cambridge University Press.
 Srivathsan, A. 2011: Setting the record straight on the Arikamedu finds, *The Hindu*, July 1.
 Sudyka, J. 2011: The “Megalithic” Iron Age Culture in South India – Some General Remarks, *Analecta Archaeologica Ressoventia*, Vol. 5, 2010 (2011), Institute of Archaeology, Rzeszów University, Rzeszów, 359–401.
 Wheeler, M. R.E. 1955: *Rome beyond the Imperial Frontiers*, Philosophical Library, New York.
 Wheeler, M. R.E. 1959: *Early India and Pakistan. Ancient People and Places*, Thames and Hudson, London.
 Wheeler, M. R.E. 1976: *My Archaeological Mission to India and Pakistan*, Thames and Hudson, London.
 Wheeler, R. E. M. – Gosh, A. – Krishna, D. 1946: Arikamedu: an Indo – Roman trading station on the East coast of India, *Ancient India*, Bulletin of the Archaeological Survey of India 2, 17–125.

Summary

Arikamedu, the Roman Emporium in South – eastern India

Arikamedu, also called Poduke was a Roman emporium in the Tamil Nadu state of south eastern India near the Ariyankuppam River estuary into the Bay of Bengal, south of the City of Pondicherry. The site was occupied before the arrival of Romans in the 2nd Century AD when it was the Capital of the Tamil Mauryan Empire. It was also the famous production site for amethyst, cornelian and crystal beads. The site was used also later during the late Chola period in the 10th and 11th Century. At the end of 18th Century the The Jesuit Order built here a seminary remains of which are still well visible on site. Amongst the main archaeological excavations are those by Sir Mortimer Wheeler in 1945. Most recently it was excavated by Indo – American expedition in 1980s. This paper is summarising the current state of the site, as well as, providing review of archaeological findings.